

Koersdocument actorenweb

Julia Louwerens

20 maart 2025

1 Inleiding

Dit koersdocument definieert de eisen en biedt voorbeelden van de overzichten voor het ontwerpen van een actorenweb voor het project Water en Bodem Sturend in de Omgevingswet van het lectoraat Duurzaam Water in de Omgevingswet op Hogeschool Van Hall Larenstein. Het actorenweb zal een hulpmiddel zijn voor het opstellen van vrijwillige gemeentelijke programma's onder de Omgevingswet en richt zich binnen dit instrument op het verbeteren van water- en bodeminclusiviteit en interbestuurlijke samenwerking. Het web maakt onder andere rollen en verantwoordelijkheden inzichtelijk van gemeenten, waterschappen en provincies. Daarnaast ondersteunt het actorenweb de motiveringsplicht participatie voor programma's.

Leeswijzer

Het koersdocument begint met de inleiding, waarin het actorenweb kort wordt toegelicht. Daarop volgt het hoofdstuk Doelstellingen, waarin de doelen van het document en van de te ontwerpen actorenwebben worden weergegeven. In het volgende hoofdstuk komen de Algemene eisen aan bod, waarin de algemene eisen van de te ontwerpen actorenwebben worden uitgelicht. Hierna volgt een overzicht met alle rollen en verantwoordelijkheden van de actoren.

Daarna gaan we over op de hoofdstukken van de programmaontwikkelingsfasen, waarin verschillende actorenwebben worden ontworpen. De verkenningsfase behandelt drie onderdelen: de scope (reikwijdte en betrokken actoren), het detailniveau (mate van uitwerking) en het bepalen en delen van de ambitie (doelstellingen en afstemming). Voor de verkenningsfase worden er verschillende overzichten samengevoegd tot één actorenweb óf worden er meerdere actorenwebben gepresenteerd. Hierna volgt de uitwerkingsfase, waarin concrete maatregelen en samenwerking worden uitgewerkt. In de vaststellingsfase worden de plannen formeel vastgesteld en goedgekeurd.

Tot slot bevat het document bijlagen met aanvullende informatie voor de ontwikkeling van de actorenwebben.

2 Doelstellingen

Dit hoofdstuk beschrijft de doelstelling van dit document en de ontwikkeldoelen van de actorenwebben.

2.1 Koersdocument

- Biedt duidelijke richtlijnen voor het realiseren van een actorenweb.
- Bevat voorbeelden ter ondersteuning van de ontwikkeling van een actorenweb.
- Geeft advies over de meest geschikte voorbeelden voor een effectief actorenweb.

2.2 Actorenweb

- Versterkt de water- en bodeminclusiviteit in gemeentelijke vrijwillige programma's onder de Omgevingswet.
- Ondersteunt de motiveringsplicht participatie.
- Stimuleert interbestuurlijke samenwerking voor water- en bodemdoelen.
- Bevordert een integrale aanpak van water- en bodemvraagstukken.
- Zorgt voor continuïteit in samenwerking en uitvoering.
- Biedt een overzicht van wanneer en hoe actoren kunnen samenwerken binnen het gemeentelijke vrijwillige programma.

3 Algemene eisen

Dit hoofdstuk beschrijft de algemene eisen voor de ontwikkeling van actorenwebben.

- Het actorenweb moet visueel helder, gebruiksvriendelijk en toegankelijk zijn voor alle gebruikers.
- De actoren zijn gemeenten, waterschappen en provincies.
- Elk actorenweb bevat de relevante verantwoordelijkheden per actor.
- De programmaontwikkeling verloopt in drie fasen: de verkenningsfase (scope, detailniveau en ambitie), de uitwerkingsfase en de vaststellingsfase.
- Er worden meerdere overzichten ontworpen, die afzonderlijk gebruikt kunnen worden of gecombineerd tot één of meerdere actorenwebben.

4 Verkenningfase

De programmaontwikkeling verloopt in drie fasen: de verkenningfase (scope, detailniveau en ambitie), de uitwerkingsfase en de vaststellingsfase. Dit hoofdstuk gaat over de verkenningfase. De verkenningfase bestaat uit drie onderdelen. In de scope worden de belangrijkste vraagstukken en doelen gedefinieerd. In de detailfase wordt het detailniveau en karakter van het programma bepaald. In de ambitiefase wordt bepaald welke mate van verandering wordt nagestreefd, van kleine aanpassingen tot fundamentele transformaties.

4.1 Scope

De scope is onderdeel van de verkenningfase. In de scope wordt het speelveld van het programma gedefinieerd: welke vraagstukken rondom water, bodem en klimaat spelen er in het gebied, en hoe hangen deze samen met andere thema's zoals ruimtelijke ordening of klimaatadaptatie? Deze fase start met een grondige analyse van de fysieke leefomgeving en bestuurlijke context. Op basis van deze analyse worden de kernopgaven scherp geformuleerd, inclusief de eerste doelrichtingen en kritieke prestatie-indicatoren (KPI's) om voortgang te meten. Het resultaat? Een helder overzicht van wat er speelt, wie er nodig is om het op te lossen, en welke randvoorwaarden cruciaal zijn voor een succesvolle aanpak.

Actanten worden gekoppeld aan de actoren gemeenten, waterschappen en provincies via een visuele weergave. Dit maakt rollen, verantwoordelijkheden en onderlinge afhankelijkheden transparant, identificeert benodigde actanten en actoren voor de opgave, en faciliteert een gerichte dialoog tussen betrokken partijen over samenwerking en inzet.

4.1.1 Algemeen

- Er wordt een visueel overzicht gecreëerd van de samenhang tussen actanten, actoren en verantwoordelijkheden.
- Het moet duidelijk zijn dat het milieueffectrapport, mocht deze er zijn, wordt afgestemd op de heersende scope/reikwijdte.

4.1.2 Actanten

- De actanten zijn als volgt:
 - Brongericht:
 - > Waterkwaliteit (schoonhouden, scheiden, zuiveren; beschermen en verbeteren)
 - > Grondwater (bescherming en verbetering)
 - > Vismigratie (verbetering)
 - > Waterkringloop (sluiten en hergebruik)
 - > Riolen en regenwater (decentrale zuivering en hergebruik)
 - > Bodem-sponswerking (infiltratiecapaciteit)
 - > Drinkwater (alleen voor drinkdoeleinden)
 - > Grond- en reststoffen (terugwinnen en hergebruiken)
 - > Duurzaam watergebruik (sparen, aanvoeren, adapteren)
 - > Biodiversiteit (verbeteren)
 - Gebiedsgericht:
 - > Water en bodem sturend (ruimtelijke keuzes)
 - > Groenblauwe netwerken (klimaatadaptatie, biodiversiteit, lokale economie)
 - > Klimaatrobuuste inrichting (relatie omgeving)
 - > Functie volgt peil (waterpeil als leidend)
 - > Meerlaagsveiligheid (met waterbewustzijn en herstel)
 - > Circulair en CO2-neutraal ontwerpen
 - > Energie winnen (water- en bodemsysteem)
 - > Fluctuatiezones (drinkwaterwinning)
 - > Voldoende water (vasthouden, bergen, afvoeren)
 - > Gebiedsteams (lokale kennis en kansen)
 - Co-actorgericht:
 - > Beginspraak (belangen borgen)
 - > Participatieladder (inspraak naar zelfsturing)
 - > Lokale samenwerkingsverbanden (reststromen)
 - > Regionale energiestrategie (koppeling)
 - > Kosten-batenanalyse (geïntegreerd in investeringen)

- > Top-down en bottom-up (burger- en overheidsparticipatie)
- > Circulair denken (grensoverschrijdend handelen)
- > Elkaars materialen benutten (krachten, kennis, kansen, innovatie)
- > Gezonde veilige leefomgeving (gezonde veilige leefomgeving)
- > Samenwerken (klimaatbestendige, groene en gezonde leefomgeving)

In dit hoofdstuk volgen voorbeelden van het overzicht waar in het Plan Van Eisen onder het onderdeel 'Scope' naar verwezen wordt.

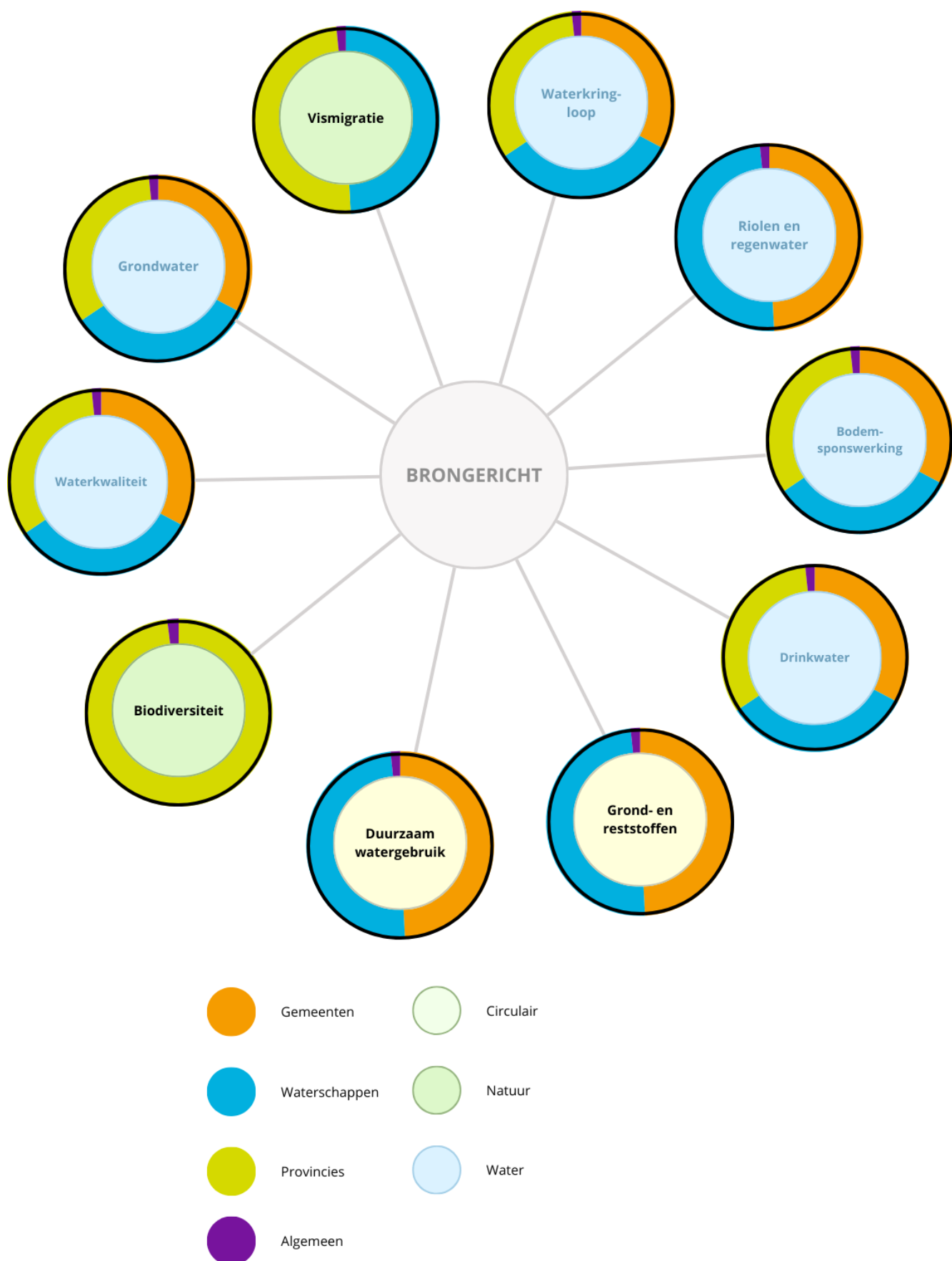
4.1.3 Voorbeelden

Er kan gebruik gemaakt worden van onderstaande voorbeelden.

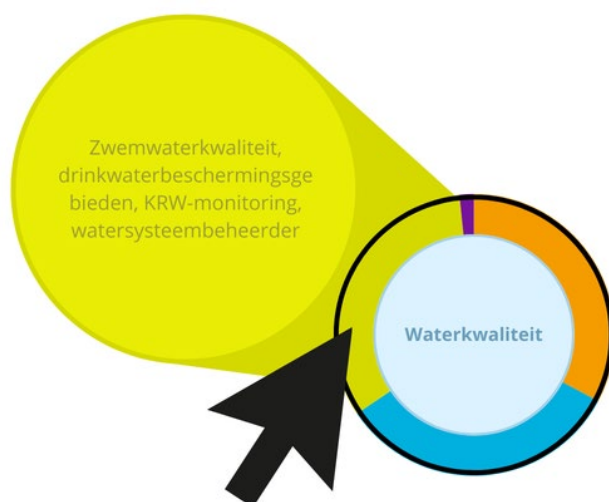
4.1.3.1 Actanten versie 1: bollenschema

Een overzicht op basis van het ontwerp van de NAS-adaptatietool kan worden gebruikt, zoals hieronder weergegeven. In dit voorbeeld zijn de kleuren van het logo van Hogeschool Van Hall Larenstein toegepast om de actoren visueel van elkaar te onderscheiden: gemeenten zijn oranje, waterschappen blauw en provincies groen. Paars wordt gebruikt om alle actoren gezamenlijk aan te duiden.

Door met de muis over een onderdeel in een van de bollen te bewegen of erop te klikken, worden de verantwoordelijkheden van de bijbehorende partij direct zichtbaar. Wanneer je over een actant zweeft, verschijnen de verantwoordelijkheden van alle betrokken partijen in één oogopslag. Via een interactieve legenda kunnen gebruikers sorteren op actoren en onderwerpen, waarbij kleuren worden gebruikt om verschillende thema's en actoren duidelijk te onderscheiden.

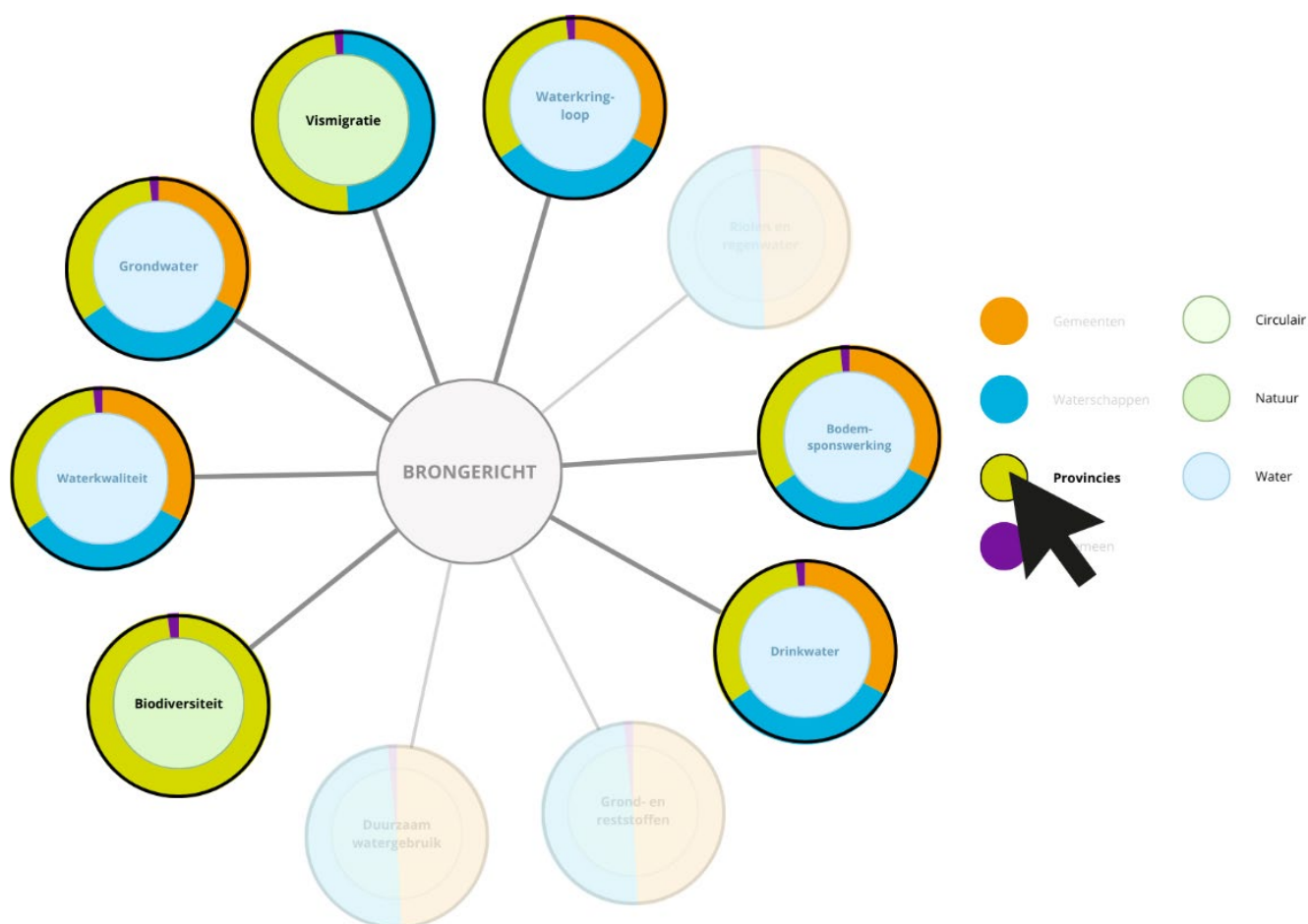
Figuur 4.1, Actantenweb versie 1, inclusief legenda, brongerichte actanten

Figuur 4.2, Actantenweb versie 1.2, waterkwaliteit – klikbaar

Figuur 4.3, Actantenweb versie 1.3, waterkwaliteit – klikbaar

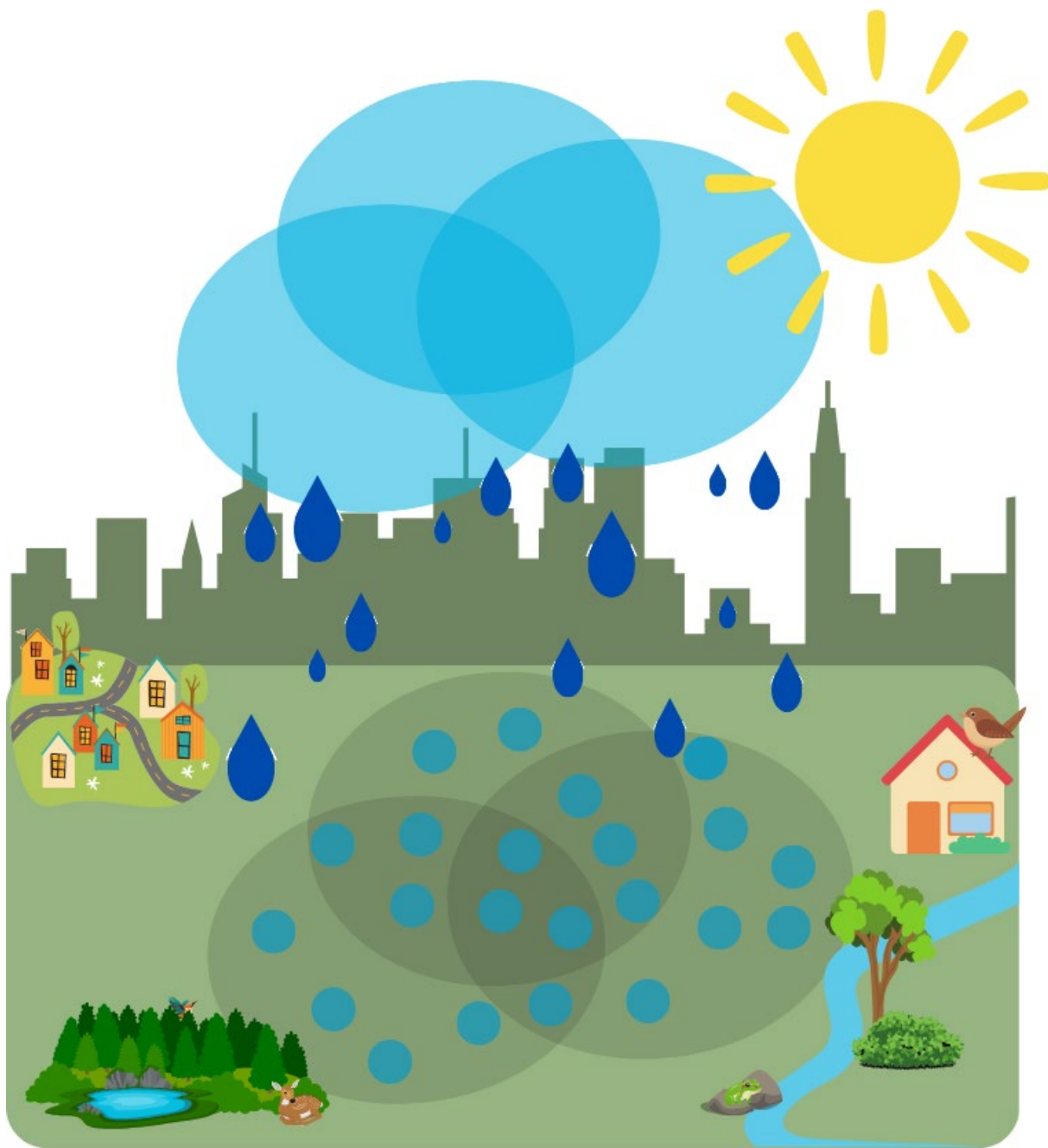

Figuur 4.1, Actantenweb versie 1.4, waterkwaliteit, sorteren op legenda-items – klikbaar

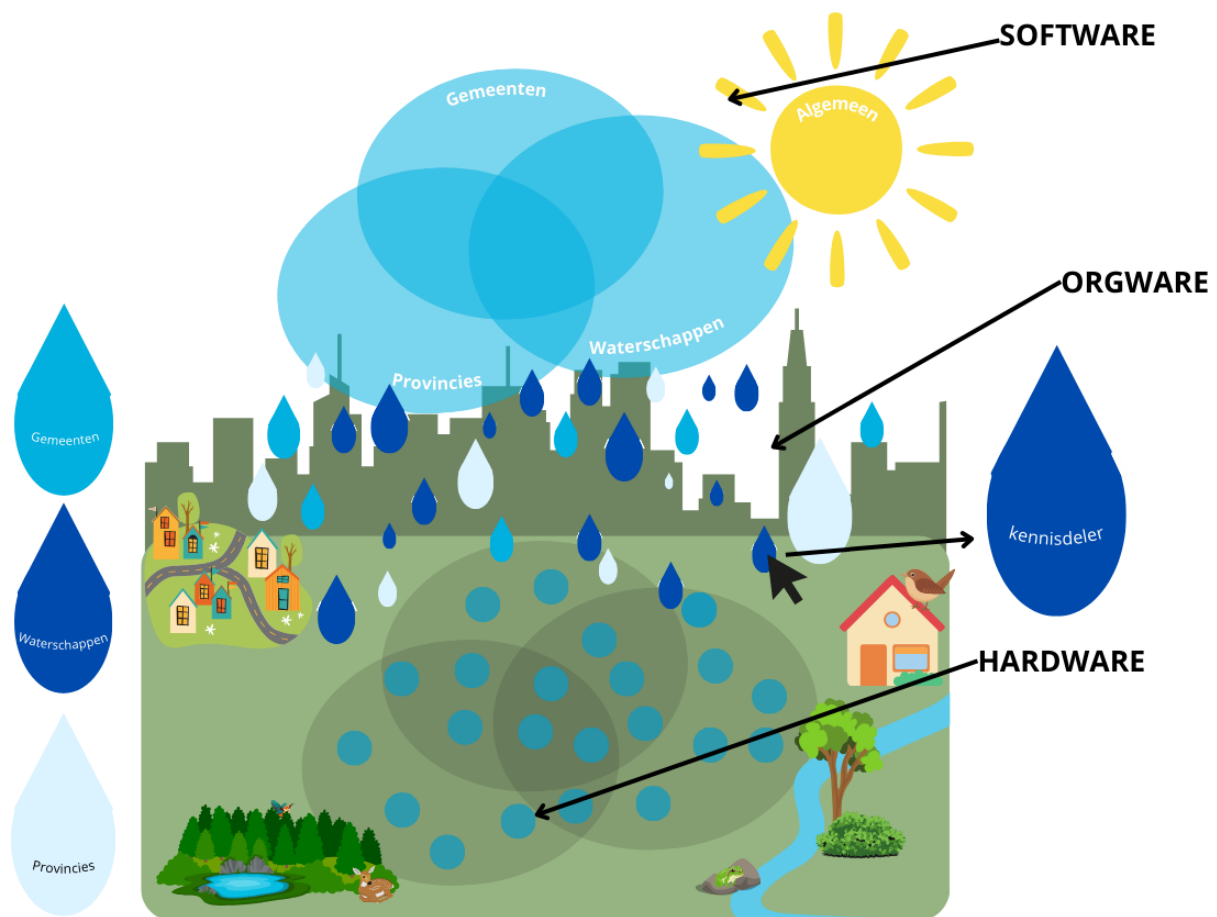
4.1.3.2 Actanten versie 2: lagenbenadering

Het overzicht is gebaseerd op de lagenbenadering van Annemarie de Jonge, zoals hieronder weergegeven. In dit voorbeeld zijn de actoren nog niet gesorteerd op de drie lagen: hardware, orgware en software, wat nog uitgevoerd moet worden. De lagenbenadering maakt een onderscheid tussen: hardware (de fysieke infrastructuur, zoals rioleringen en waterzuiveringsinstallaties), orgware (de organisatorische structuren en processen, zoals samenwerkingsverbanden en gebiedsteams), en software (denkwijzen, zoals circulair denken en duurzaam waterbeheer). Het overzicht biedt de mogelijkheid om zowel interactief als statisch gepresenteerd te worden. In het interactieve overzicht, dat nog niet geïmplementeerd is maar wel gerealiseerd kan worden, kunnen gebruikers door de actoren en lagen navigeren. Het statische overzicht toont daarentegen alle informatie direct zichtbaar.

De lagen worden visueel gepresenteerd met wolken voor software, druppels voor orgware en stippen op de grond voor hardware. De druppels zijn kleurgecodeerd per actor. De wolken bieden daarnaast ruimte om overeenkomsten en aanvullingen tussen de actoren weer te geven.

Figuur 4.5, Actantenweb versie 2

Figuur 4.6, Actantenweb versie 2.1

4.2 Detailniveau

Het detailniveau is onderdeel van de verkenningfase. In deze fase wordt het detailniveau/karakter van het programma bepaald: hoe concreet beleidsdoelen en maatregelen worden uitgewerkt. Dit varieert van strategische kaders (brede richtlijnen) tot operationele plannen (gedefinieerde acties, meetbare targets en deadlines). De daadwerkelijke uitwerking van beleidsdoelen en maatregelen vindt plaats in de uitwerkingsfase. De mate van detaillering hangt af van urgentie, andere betrokken partijen en de scope van het programma.

In de detailfase worden rollen en verantwoordelijkheden van gemeenten, waterschappen en provincies overzichtelijk in kaart gebracht. Duidelijkheid over het detailniveau geeft handvatten voor goede samenwerking, met duidelijke rollen en verwachtingen voor betrokkenen.

4.2.1 Algemeen

- Er wordt een visueel overzicht gecreëerd van de samenhang tussen schaalniveaus, actoren en verantwoordelijkheden.
- Verantwoordelijkheden die bij de niveaus horen zijn onder de niveaus per actor beschreven.
- De volgende aspecten die toepasbaar zijn op alle schaalniveaus en actoren dienen in het overzicht te worden verwerkt:
 - Interbestuurlijke afstemming
 - Het milieueffectrapport wordt afgestemd op het heersende detailniveau
 - Schade aan leefomgeving voorkomen, beperken of herstellen.
- Er wordt gebruik gemaakt van de volgende schaalniveaus:
 - Strategisch niveau (lange termijn, weinig detail, weinig middelen): strategische doelstellingen.
 - Tactisch niveau (midden termijn, meer detail, matige middelen): beleidsmaatregelen en projecten.
 - Operationeel niveau (korte termijn, veel detail, veel middelen): concrete acties en uitvoeringsplannen.

4.2.2 Strategisch niveau

- Gemeenten: Integratie holistisch beleid voor een klimaatrobuuste, gezonde leefomgeving en kennisverzamelaars over de fysieke leefomgeving.
- Waterschappen: Technisch advies over integrale benaderingen. Bieden bovenlokale juridische kaders.
- Provincies: Coördineren overheden, toezichthouder watersysteembeheerder en bewaken integrale aanpak via natuurbeheer, biodiversiteit en milieu. Bieden bovenlokale juridische kaders.

4.2.3 Tactisch niveau

- Gemeenten: Ontwikkeling van holistisch beleid voor een klimaatrobuuste, gezonde leefomgeving, beleidsvorming rond hemelwater, grondwater, lozingen op bodem en riool, afvalwaterinfrastructuur, watersystemen, bodemverontreiniging.
- Waterschappen: Adviseren technisch over water, bodem, klimaat, waterkwaliteit, peilbeheer, ruimtelijke impact, (grond)waterkwaliteit en afvalwaterzuivering.
- Provincies: Advies over regionale belangen, zoals KRW, Natura 2000, natuurbeheer, biodiversiteit, invasieve soorten en milieubelasting.

4.2.4 Operationeel niveau

- Gemeenten: Periodiek beheren en monitoren van hemelwater, grondwater, lozingen op bodem en riool, afvalwaterinfrastructuur, watersystemen, bodemverontreiniging
- Waterschappen: Periodiek beheren en monitoren watersystemen, peilbeheer, waterkwaliteit, grondwater en afvalwater(zuivering).
- Provincies: Vergunningverlening voor grondwateronttrekking, periodiek beheer, monitoring en handhaving van watersysteem, zwemwaterkwaliteit, drinkwaterbeschermingsgebieden, KRW, Natura 2000, natuurbeheer, biodiversiteit, invasieve soorten, milieubelastende activiteiten.

4.2.5 Voorbeelden

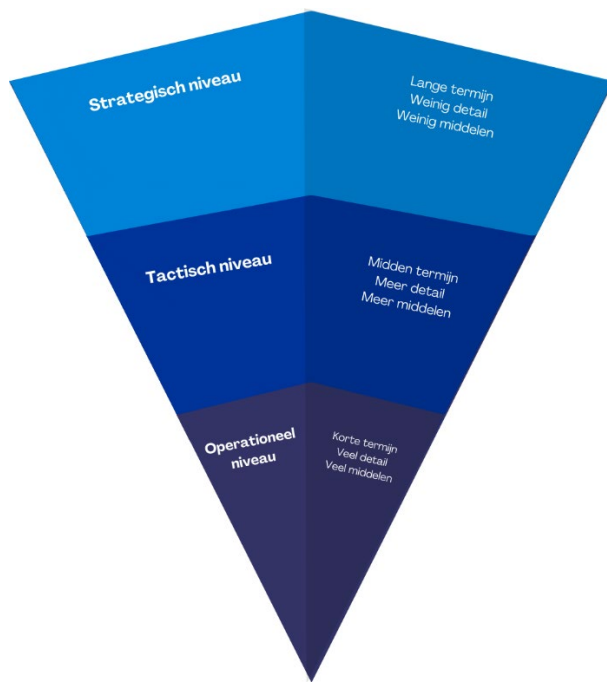
Er kan gebruik gemaakt worden van onderstaande voorbeelden.

4.2.5.1 Detailniveau versie 1: Trechter/omgekeerde piramide

In dit voorbeeld wordt gekozen voor een omgekeerde piramide (of trechter) om de verschillende niveaus visueel weer te geven. Het strategisch niveau staat bovenaan, omdat dit niveau een breder en algemeen perspectief biedt, terwijl het operationele niveau onderaan wordt gepositioneerd, kleiner weergegeven, omdat dit niveau zich richt op gedetailleerde, concrete acties en uitvoering. De informatie voor elk niveau verschijnt bij het klikken, wat zorgt voor een interactief en overzichtelijk ontwerp. Ook zijn de algemene verantwoordelijkheden voor elke actor en niveau duidelijk weergegeven. Dit maakt het mogelijk om door de verschillende niveaus te navigeren, van de bredere strategische doelstellingen naar de meer specifieke en uitvoerbare acties, waarbij de gebruiker stap voor stap de relevante verantwoordelijkheden van de actoren kan ontdekken. Het overzicht biedt de mogelijkheid om zowel interactief als statisch gepresenteerd te worden.

Figuur 4.7, Detailniveau versie 1

Figuur 4.8, Detailniveau versie 1.1

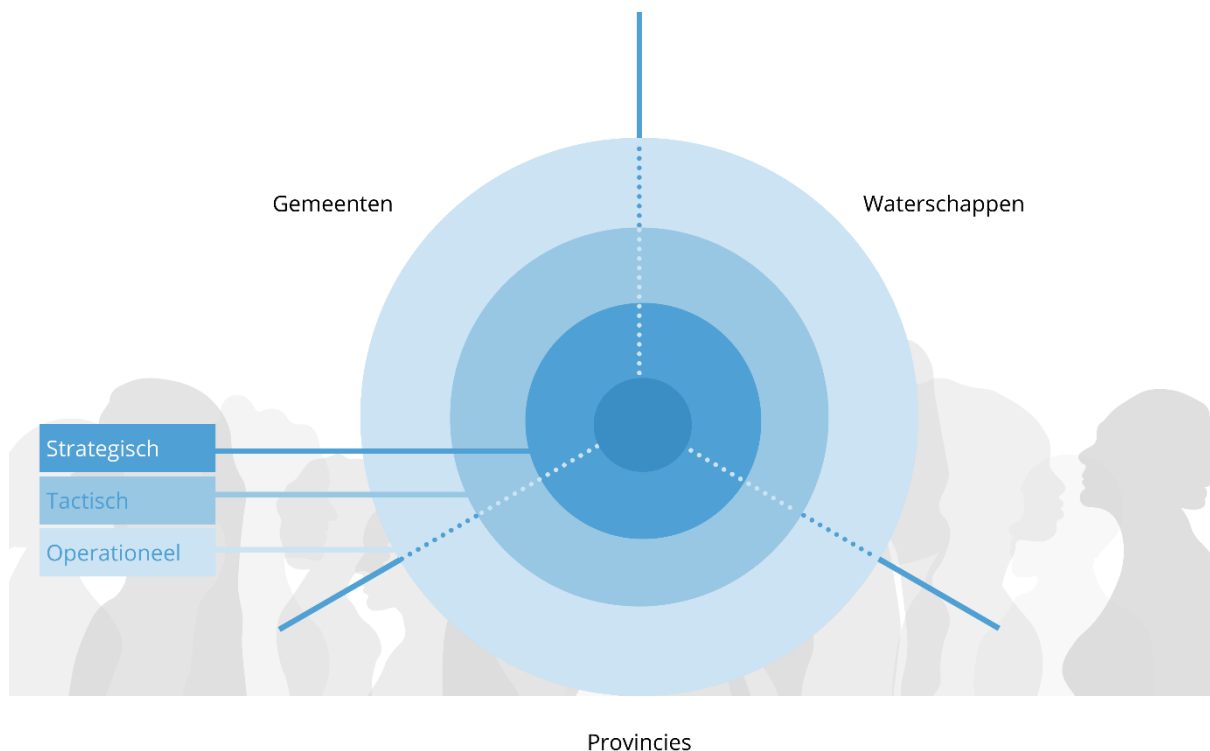
Figuur 4.9, Detailniveau versie 1.2, sorteren op een specifiek detailniveau - klikbaar

4.2.5.2 Detailniveau versie 2: Ringencirkel

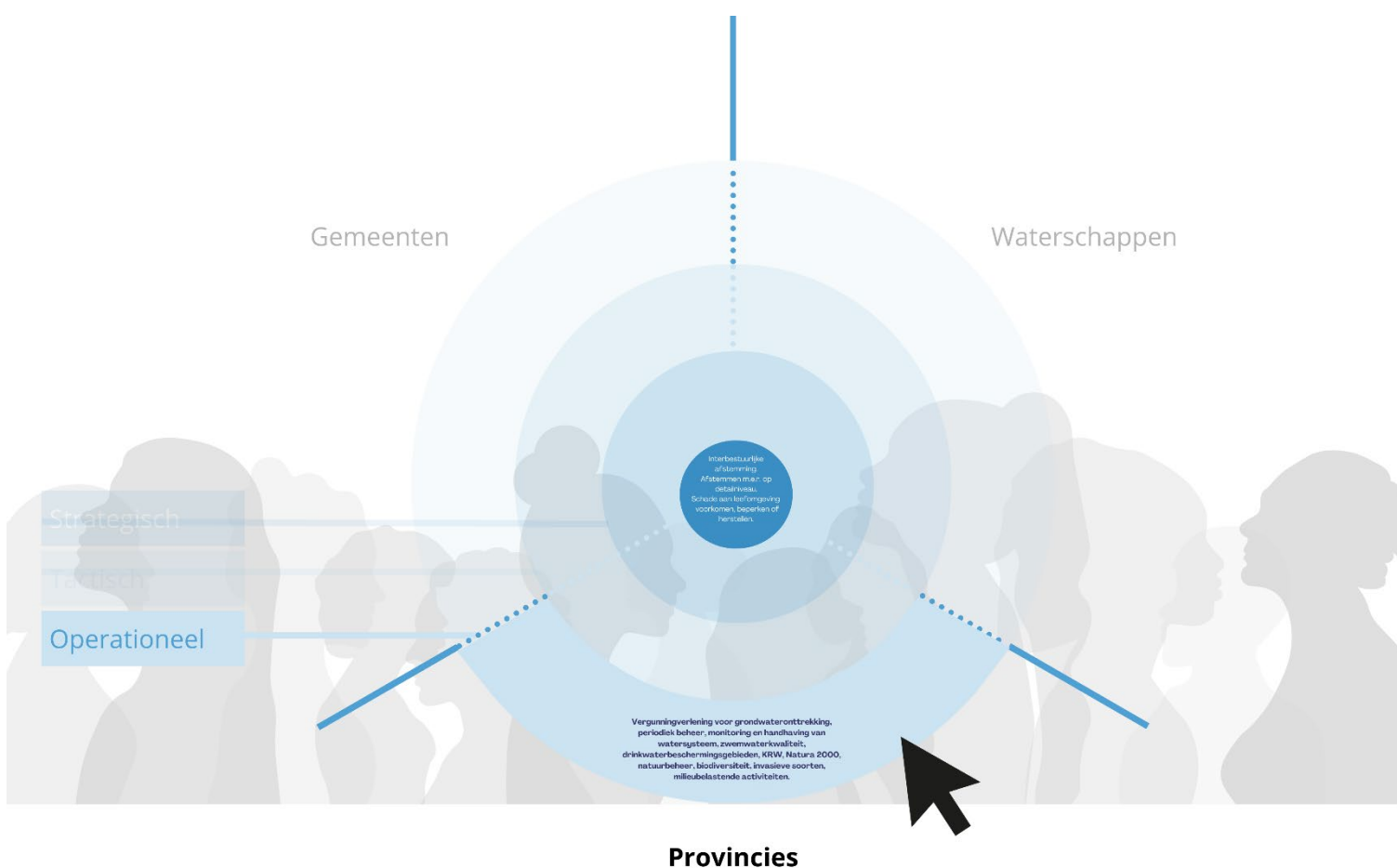
In dit voorbeeld wordt gekozen voor een cirkelvormig ontwerp met drie ringen, waarbij elk ringniveau een specifiek detailniveau representeert. De middelste bol in het ontwerp geeft de verantwoordelijkheden weer die op alle niveaus en voor elke actor gelden, waardoor de onderlinge samenhang duidelijk wordt. Het strategische niveau is vertegenwoordigd door de kleinste bol, omdat het de kern van het denken vormt. Het operationele niveau wordt weergegeven door de grootste, buitenste ring, aangezien dit niveau de meest gedetailleerde en concrete acties waarnaar vanaf de strategie wordt toegewerkt.

Het ontwerp is interactief: door te klikken op een ring (niveau) komt de bijbehorende informatie tevoorschijn, zodat de gebruiker eenvoudig door de verschillende niveaus kan navigeren. Dit maakt het mogelijk om taken per detailniveau te sorteren door de muis over het gewenste niveau te bewegen. Daarnaast kunnen taken gefilterd worden op basis van een specifieke actor door met de muis over het detailniveau in het

gebied van die actor te gaan. Ook is het mogelijk om alle taken van een actor over de verschillende niveaus heen in één keer te bekijken door met de muis over de actor zelf te bewegen.

Figuur 4.10, Detailniveau versie 2, blok in het midden is algemeen toepasselijk op alle niveaus en actoren.

Figuur 4.11, Detailniveau versie 2.1, sorteren een specifiek detailniveau en van een specifieke actor - klikbaar

4.2.5.3 Detailniveau versie 3: Tabelontwerp

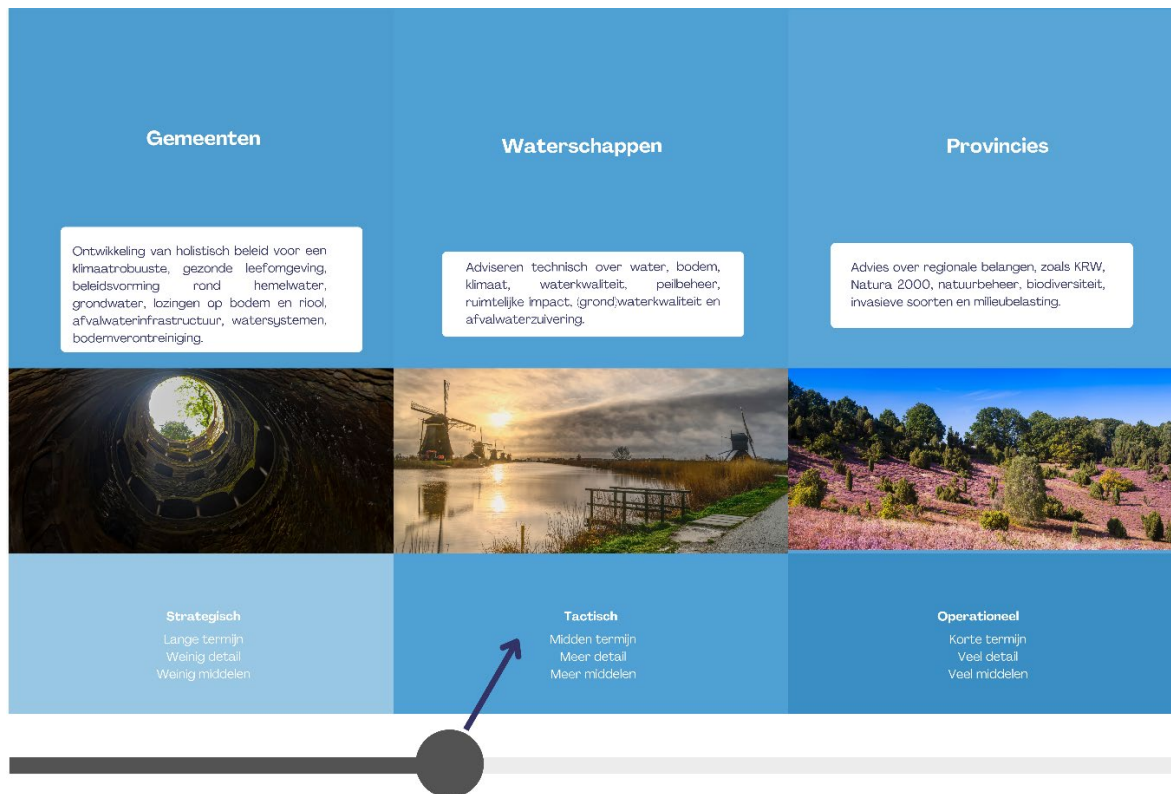
In dit voorbeeld wordt gekozen voor een tabelontwerp, waarin de taken en rollen binnen de verschillende niveaus overzichtelijk worden gepresenteerd. De tabel biedt een gestructureerd overzicht van de actoren, hun verantwoordelijkheden en de specifieke taken die bij elk niveau horen (strategisch, tactisch of operationeel). Door de informatie in rijen en kolommen te organiseren, kunnen gebruikers snel de juiste details vinden en zien hoe de verschillende taken en rollen zich verhouden tot de verschillende niveaus.

Detailniveau	Gemeenten	Waterschappen	Provincies
Algemeen	Interbestuurlijke afstemming. Afstemmen m.e.r. op detailniveau. Schade aan leefomgeving voorkomen, beperken of herstellen.		
Strategisch	Integratie holistisch beleid voor een klimaatrobuuste, gezonde leefomgeving. Kennisverzamelaars over de fysieke leefomgeving.	Technisch advies over integrale benaderingen. Bieden bovenlokale juridische kaders.	Coördineren overheden. Toezichthouder watersysteembeheerder. Bewaken integrale aanpak via natuurbeheer, biodiversiteit en milieu. Bieden bovenlokale juridische kaders.
Tactisch	Ontwikkeling van holistisch beleid voor een klimaatrobuuste, gezonde leefomgeving. Beleidsvorming rond hemelwater, grondwater, lozingen op bodem en riool, afvalwaterinfrastructuur, watersystemen, bodemverontreiniging.	Adviseren technisch over water, bodem, klimaat, waterkwaliteit, peilbeheer, ruimtelijke impact, (grond)waterkwaliteit en afvalwaterzuivering.	Advies over regionale belangen, zoals KRW, Natura 2000, natuurbeheer, biodiversiteit, invasieve soorten en milieubelasting.
Operationeel	Periodiek beheren en monitoren van hemelwater, grondwater, lozingen op bodem en riool, afvalwaterinfrastructuur, watersystemen, bodemverontreiniging.	Periodiek beheren en monitoren van watersystemen, peilbeheer, waterkwaliteit, grondwater en afvalwater(zuivering).	Vergunningverlening voor grondwateronttrekking. Periodiek beheer, monitoring en handhaving van watersysteem, zwemwaterkwaliteit, drinkwaterbeschermingsgebieden, KRW, Natura 2000, natuurbeheer, biodiversiteit, invasieve soorten, milieubelastende activiteiten.

Figuur 4.14, Detailniveau versie 3

4.2.5.4 Detailniveau versie 4: Slider

In dit voorbeeld wordt gekozen voor een slider, een visueel hulpmiddel waarmee de gebruiker door de verschillende detailniveaus kan navigeren. De slider maakt het mogelijk om tussen de niveaus te schakelen, van strategisch naar operationeel, door simpelweg de schuifregelaar te verplaatsen. Elk detailniveau toont de bijbehorende actoren en hun taken, zodat gebruikers per niveau kunnen zien welke verantwoordelijkheden en acties relevant zijn.

Figuur 4.15, Detailniveau versie 4 – klikbaar

4.3 Ambitie

De scope is onderdeel van de verkenningsfase. In de ambitie wordt bepaald hoe drastisch de verandering is die het programma nastreeft. Waar de karakterfase gaat over hoe gedetailleerd het programma wordt uitgewerkt, gaat het hier om de vraag: "welk niveau van impact willen we bereiken?". Dit kan variëren van kleine aanpassingen tot fundamentele systeemtransformaties. De ambitie bepaalt mate van transformatie en de daarbij benodigde middelen, samenwerkingen en tijdsinvestering. Het gaat dus om de strategische keuze voor een bepaalde omvang en diepte van verandering.

De persona's helpen om ambities af te stemmen op de realiteit van wat gemeenten, waterschappen en provincies tot toe in staat zijn, zodat de gekozen transformatiediepte haalbaar en gedragen is.

4.3.1 Algemeen

- Er wordt een visueel overzicht gecreëerd van drie persona's.
- De persona's vertegenwoordigen gemeenten, waterschappen en provincies binnen vrijwillige gemeentelijke programma's onder de Omgevingswet.
- Persona's bevatten: het type actor (gemeente, waterschap, provincie), een rolomschrijving, verantwoordelijkheden, kernprincipes, expertise, samenwerken en capaciteit.
- Naast persona's wordt een visueel overzicht gecreëerd om te helpen overeenkomsten en aanvullingen in beeld te brengen om zo samenwerkingsverbanden op te kunnen zetten (relatiekaarten).
- Relatiekaarten worden op basis van één of meerdere van de persona-onderdelen: rollen, verantwoordelijkheden, kernprincipes, expertise, samenwerken en/of capaciteit.

4.3.2 Persona gemeenten

- De persona van de gemeente ziet er als volgende uit:
 Rolomschrijving: Verbinder in samenwerking, integreert water- en bodembeheer in lokaal beleid, kennisdeler.
 Verantwoordelijkheden: Hemelwaterbeheer, grondwater, lozingen, afvalwaterinfrastructuur, watersystemen, bodemverontreiniging, schade aan leefomgeving voorkomen, beperken of herstellen.
 Kernprincipes: integrale aanpak, water- en bodeminclusieve benaderingen, lokaal georiënteerd.
 Expertise: Lokaal maatwerk in (historische) gebiedskennis, ruimtelijke ordening, en sociale netwerken.

Samenwerken: Interbestuurlijk, kennisuitwisseling, gezamenlijke verkenning, co-creatie.
Capaciteit: meer ambities dan middelen, expertisetekort, beperkte financiën en mankracht, politieke kwetsbaarheid.

4.3.3 Persona waterschappen

- De persona van de waterschappen ziet er als volgende uit:
Rolomschrijving: Adviseur, kenniscentrum voor water- en bodembeheer, technische partner, relatiemanager.
Verantwoordelijkheden: Watersysteembeheerder, (grond)waterkwaliteit, peilbeheer, afvalwaterinfrastructuur, zuiveringscapaciteit, schade aan leefomgeving voorkomen, beperken of herstellen.
Kernprincipes: Integrale aanpak, water- en bodeminclusieve benaderingen, systeemdenken.
Expertise: Water- en bodemsysteembeheer, hydrologische modellering, geo-informatica, eigen juridische kaders en technisch ontwerp.
Samenwerken: Interbestuurlijk, kennisuitwisseling, gezamenlijke verkenning, adviseren, beginspraak met technische kennis en cofinanciering.
Capaciteit: beperkte invloed op ruimtelijke ontwikkeling.

4.3.4 Persona provincies

- De persona van de provincies ziet er als volgende uit:
Rolomschrijving: Coördinator regionale samenwerking en langetermijndoelen, bemiddelaar bij conflicten, beheerder biodiversiteit en natuur.
Verantwoordelijkheden: Overheden coördineren, bewaken integrale aanpak, toezicht watersysteembeheer, watersysteembeheerder, zwemwaterkwaliteit, drinkwaterbeschermingsgebieden, KRW-monitoring, Natura 2000, natuurbeheer, biodiversiteit, invasieve soorten, reguleren grondwateronttrekking, milieubelastende activiteiten, schade aan leefomgeving voorkomen, beperken of herstellen.
Kernprincipes: Waterkwaliteit, natuurbehoud, regionale samenhang, innovatie, strategische bestuurscultuur.
Expertise: Regionale klimaatstrategieën, Natura 2000, drinkwaterbescherming, KRW-monitoring, strategische regionale ontwikkeling, interbestuurlijke afstemming.
Samenwerken: Interbestuurlijk, kennisuitwisseling, bemiddeling bij conflicten, regionaal coördineren gemeenten en waterschappen, financieringsondersteuning voor klimaat en natuur.
Capaciteit: Regionaal gericht, coördinerend opgesteld.

4.3.5 Voorbeelden

Er kan gebruik gemaakt worden van onderstaande voorbeelden van persona's en relatiekaarten.

4.3.5.1 Persona versie 1: Blokschema

In dit voorbeeld wordt gekozen voor een blokschema, een visuele weergave waarin de verschillende onderdelen op een gestructureerde manier worden gepresenteerd. Elk blok binnen het schema vertegenwoordigt een onderdeel van het persona. Voor iedere actor wordt er een apart persona gemaakt, waardoor er in totaal drie blokken zijn, één voor elke actor. In het voorbeeld is die van het waterschap uitgewerkt.

 Waterschap	Rollen	Adviseur, kenniscentrum voor water- en bodembeheer, technische partner, relatiemanager.	Verantwoordelijkheden	Watersysteembeheerder, (grond)waterkwaliteit, peilbeheer, afvalwaterinfrastructuur, zuiveringscapaciteit, schade aan leefomgeving voorkomen, beperken of herstellen
	Kernprincipes	Integrale aanpak, water- en bodeminclusieve benaderingen, systeemdenken.	Expertise	Water- en bodemsysteembeheer, hydrologische modellering, geo-informatica, eigen juridische kaders en technisch ontwerp.
	Samenwerken	Interbestuurlijk, kennisuitwisseling, gezamenlijke beleidsverkenning, adviseren, beginspraak met technische kennis, cofinanciering en innovatiebudgetten.	Capaciteit	beperkte invloed op ruimtelijke ontwikkeling.

Figuur 4.16, Persona versie 1, waterschap

4.3.5.2 Persona versie 2: Tabel

In dit voorbeeld zijn de onderdelen van de persona opgenomen in een tabelontwerp. De actoren worden in de kolommen weergegeven, terwijl de verschillende onderwerpen van de persona in de rijen staan.

Onderdeel	Gemeenten	Waterschappen	Provincies
Rollen	Verbinder in samenwerking, integreert water- en bodembeheer in lokaal beleid, kennisdeler.	Adviseur, kenniscentrum voor water- en bodembeheer, technische partner, relatiemanager.	Coördinator regionale samenwerking en lange-termijndoelen, bemiddelaar bij conflicten, beheerder biodiversiteit en natuur.
Verantwoordelijkheden	Hemelwaterbeheer, grondwater, lozingen, afvalwaterinfrastructuur, watersystemen, bodemverontreiniging, schade aan leefomgeving voorkomen, beperken of herstellen.	Watersysteembeheer, (grond)waterkwaliteit, peilbeheer, afvalwaterinfrastructuur, zuiveringscapaciteit, schade aan leefomgeving voorkomen, beperken of herstellen.	Overheden coördineren, bewaken integrale aanpak, toezicht watersysteembeheer, zwemwaterkwaliteit, drinkwaterbeschermingsgebieden, KRW-monitoring, natuurbeheer, biodiversiteit, invasieve soorten, reguleren grondwateronttrekking, milieubelastende activiteiten, schade aan leefomgeving voorkomen, beperken of herstellen.
Kernprincipes	Integrale aanpak, water- en bodeminclusieve benaderingen, lokaal georiënteerd.	Integrale aanpak, water- en bodeminclusieve benaderingen, systeemdenken.	Waterkwaliteit, natuurbehoud, regionale samenhang, innovatie, strategische bestuurscultuur, langetermijnperspectief, systeemverantwoordelijkheid.
Expertise	Lokaal maatwerk in (historische) gebiedskennis, ruimtelijke ordening, en sociale netwerken.	Water- en bodemsysteembeheer, hydrologische modellering, geo-informatica, eigen juridische kaders en technisch ontwerp.	Regionale klimaatstrategieën, Natura 2000, drinkwaterbescherming, KRW-monitoring, strategische regionale ontwikkeling, interbestuurlijke afstemming.
Samenwerken	Interbestuurlijk, kennisuitwisseling, gezamenlijke verkenning, co-creatie.	Interbestuurlijk, kennisuitwisseling, gezamenlijke verkenning, adviseren, beginspraak met	Interbestuurlijk, kennisuitwisseling, bemiddeling bij conflicten, regionaal coördineren gemeenten en waterschappen,

	technische kennis, cofinanciering en innovatiebudgetten.	financieringsondersteuning voor klimaat en natuur .
Capaciteit	Meer ambities dan middelen, expertisetekort, beperkte financiën en mankracht, politieke kwetsbaarheid.	Regionaal gericht, coördinerend opgesteld.

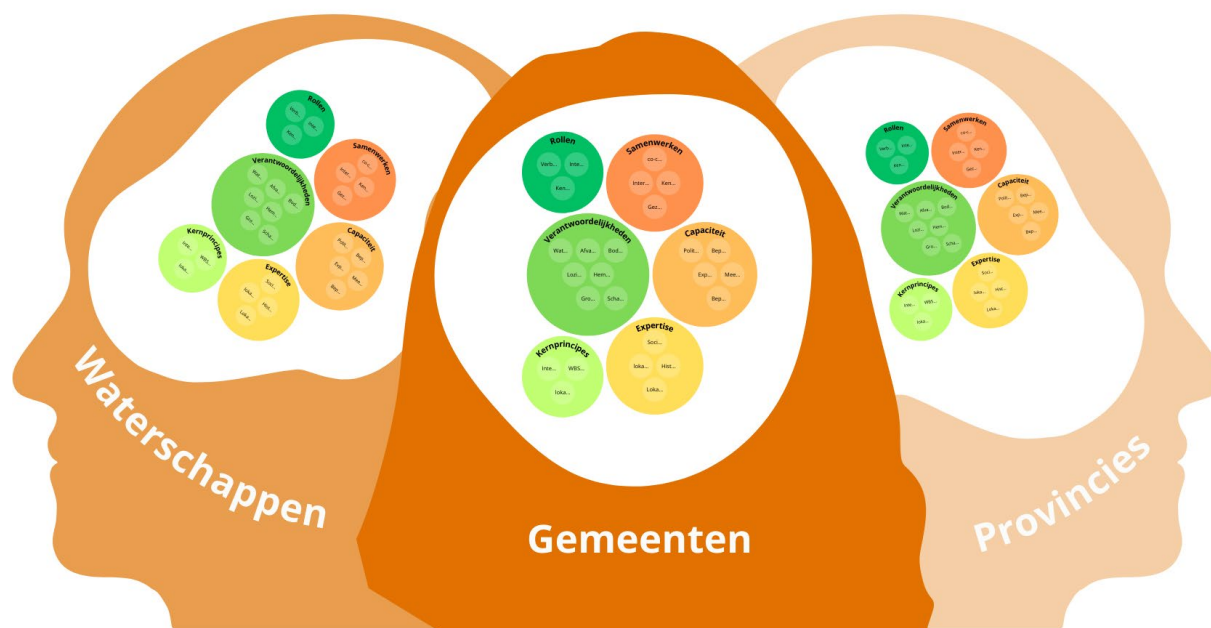
Figuur 4.17, Persona versie 2

4.3.5.3 Persona versie 3: Hoofden

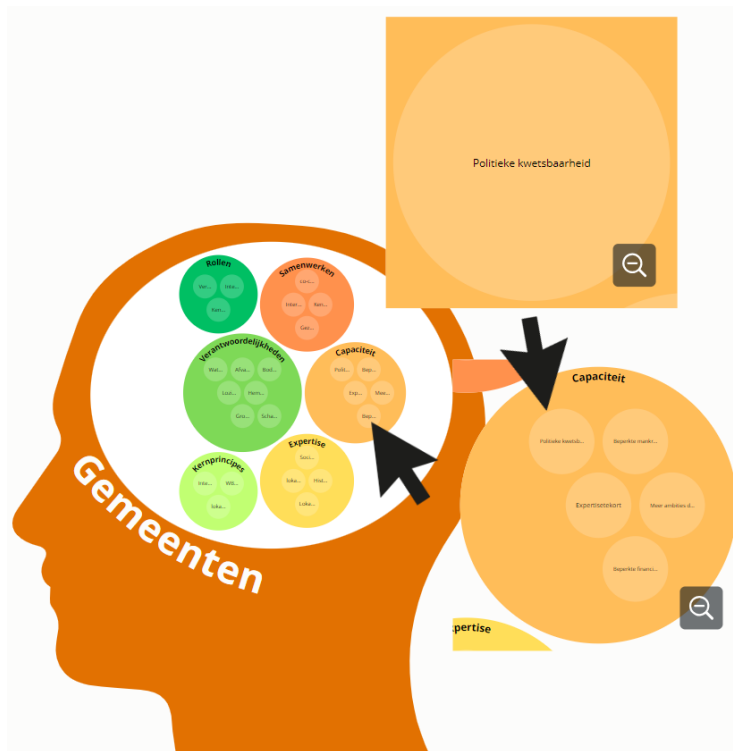
In dit voorbeeld wordt er gebruik gemaakt van een ontwerp waarbij elk hoofd een actor vertegenwoordigt. De onderdelen van de persona's worden als schakels in het brein van de hoofden weergegeven, waarbij elke schakel een specifiek onderdeel van de persona betreft. Deze schakels kunnen worden weergegeven in bollen. De hoofden kunnen apart of bij elkaar gepresenteerd worden, afhankelijk van de voorkeur. Het overzicht biedt de mogelijkheid om zowel interactief als statisch gepresenteerd te worden. In het interactieve overzicht zijn de bollen klikbaar, waardoor de tekst in de bollen duidelijker zichtbaar wordt.

Figuur 4.18, Persona's versie 3.1, gemeenten

Figuur 4.19, Persona's versie 3.1, hoofden bij elkaar

Figuur 4.20 Persona versie 3.2, gemeenten – klikbaar

4.3.5.4 Persona versie 4: Kaarten

In dit voorbeeld wordt er gebruik gemaakt van drie individuele "kaarten", waarbij elke kaart een actor vertegenwoordigt. Elke kaart bevat passende iconen die de inhoud verduidelijken, samen met kleur- en tekstblokken die de verschillende onderdelen van de persona weergeven. In het voorbeeld hieronder wordt er gebruik gemaakt van iconen en figuren die passen bij de tekst.

GEMEENTEN

Kernprincipes

Integrale aanpak,
water- en
bodeminclusieve
benaderingen en
lokaal georiënteerd

Verbinder in
samenwerking,
kennisdeler, Integreert
water- en
bodembeheer in lokaal
beleid

Rollen

Expertise

- Lokaal maatwerk
- Historische gebiedskennis
- Ruimtelijke ordening
- Sociale netwerken

Samenwerken

Interbestuurlijk,
kennisuitwisseling,
gezamenlijke
beleidsverkenning, co-
creatie.

Verantwoordelijkheden

- Hemelwaterbeheer
- grondwater
- lozingen,
afvalwaterinfrastructuur
- watersystemen
- bodemverontreiniging
- schade aan
leefomgeving
voorkomen, beperken of
herstellen.

Capaciteit

Expertisetekort, beperkte
financiën en mankracht,
politieke kwetsbaarheid.

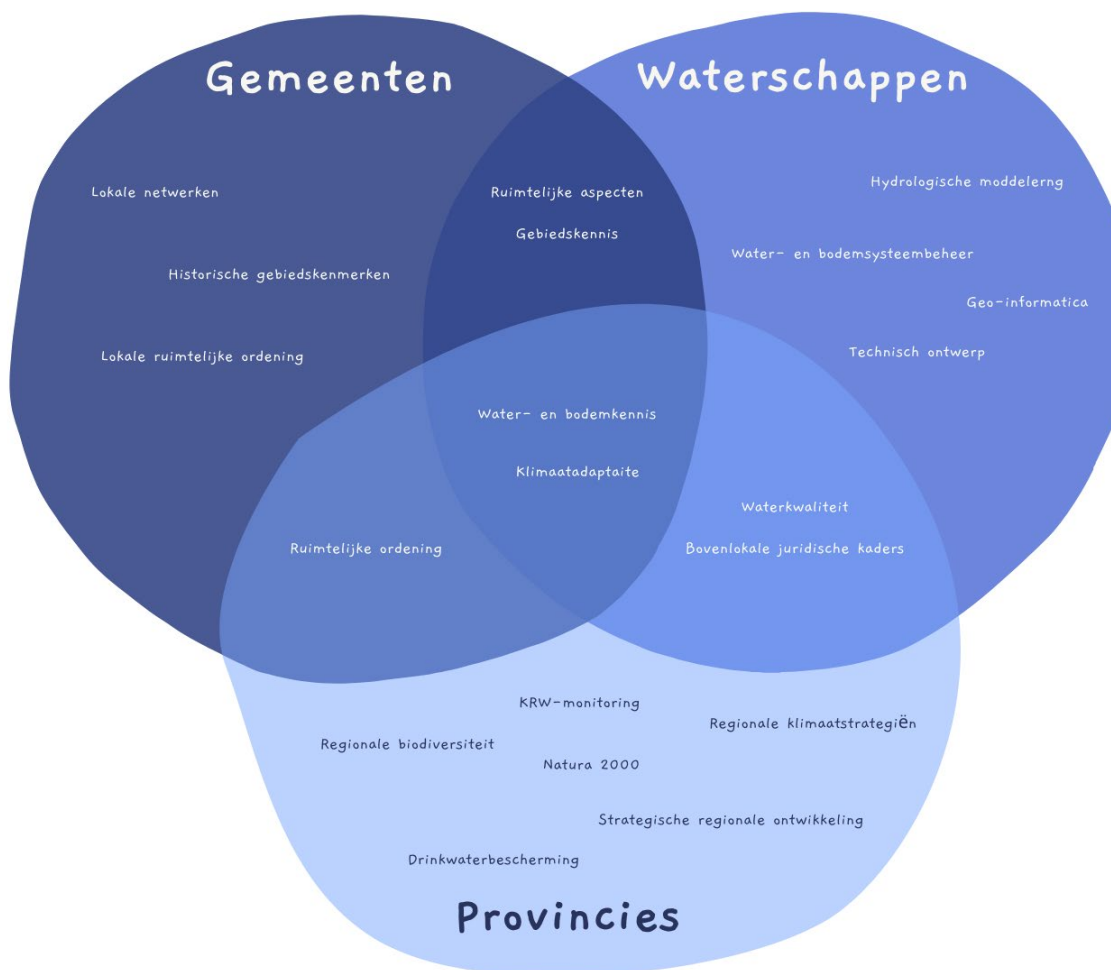

**Meer
ambities
dan
middelen**

Figuur 4.21 Persona versie 4

4.3.5.5 Relatiekaart versie 1: Venndiagram

In dit voorbeeld wordt gebruik gemaakt van een venndiagram om de onderlinge relaties tussen de verschillende actoren weer te geven. De relatiekaart bestaat uit overlappende cirkels die aantonen waar gemeenten, waterschappen en provincies overeenkomen en elkaar aanvullen op basis van onderdelen uit de persona. Dit maakt de gezamenlijke verantwoordelijkheden en samenwerkingsverbanden tussen de actoren inzichtelijk. In het onderstaande voorbeeld is een relatiekaart ontwikkeld die specifiek focust op het onderdeel 'expertise' uit de persona's, waardoor duidelijk wordt waar de actoren op dit gebied elkaar overlappen en aanvullen.

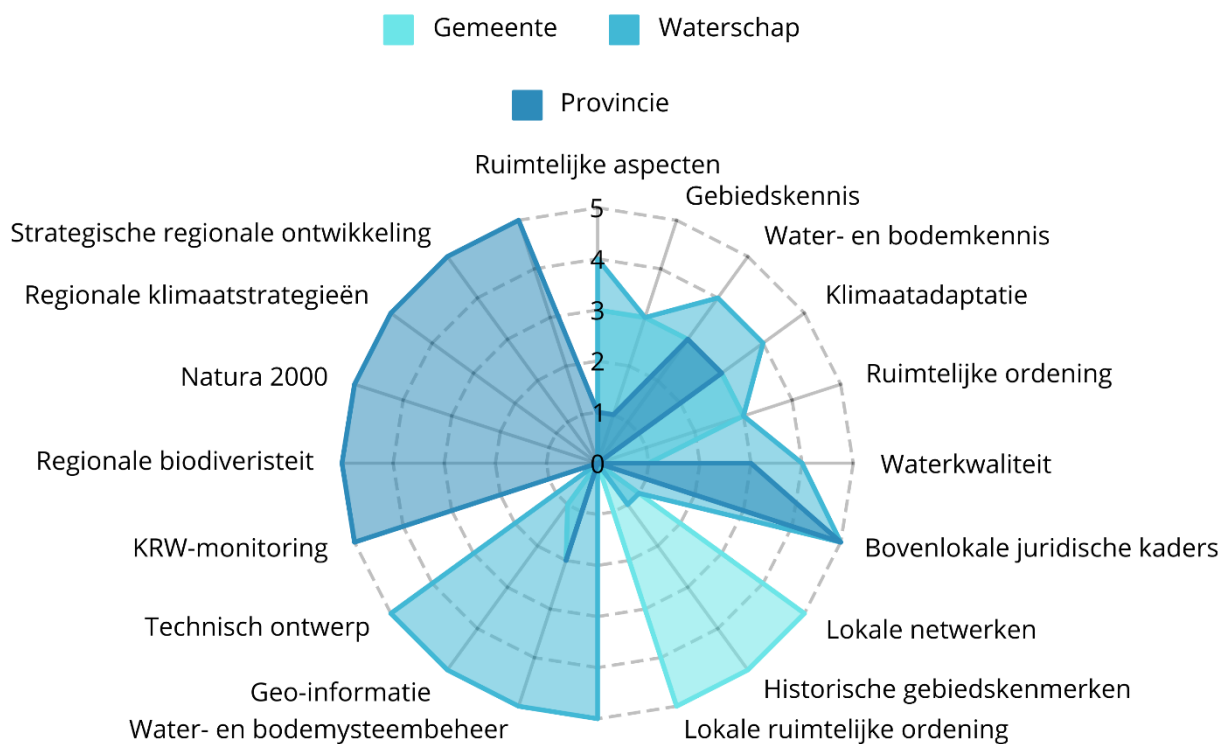
Figuur 4.22, Relatiekaart versie 1, expertise

4.3.5.6 Relatiekaart versie 2: Radargrafiek

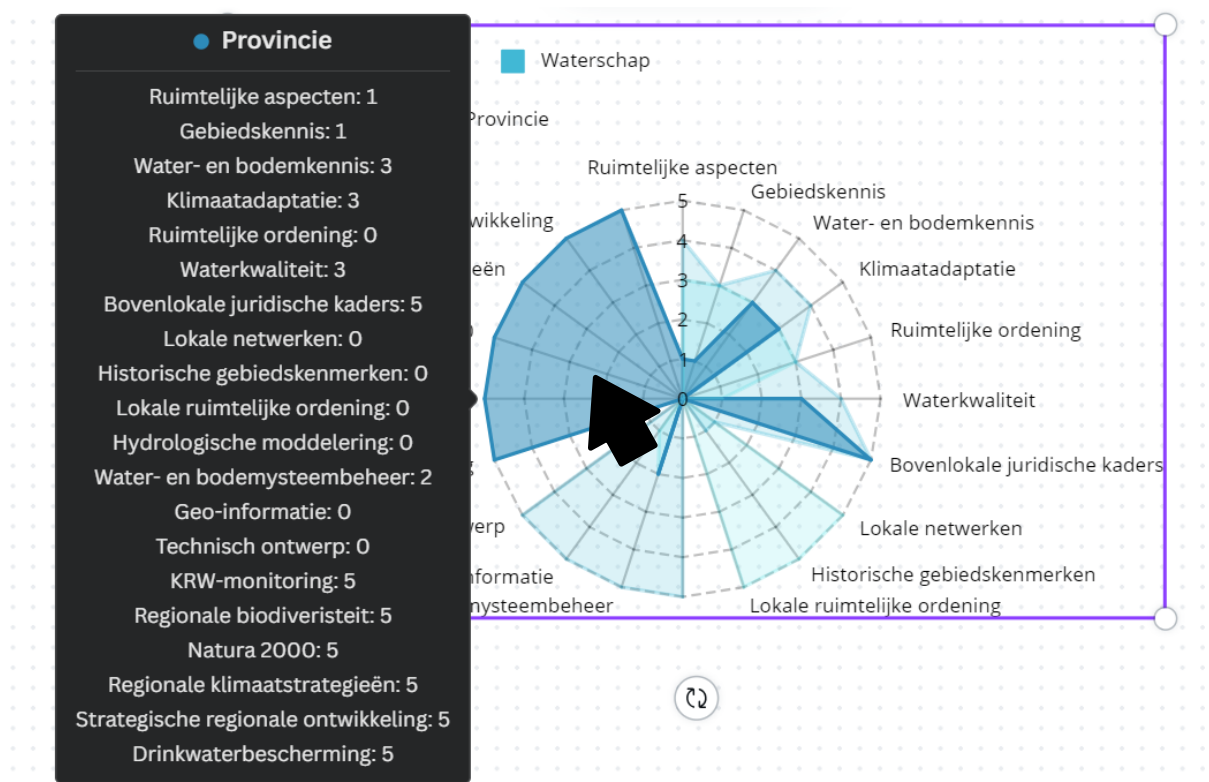
In dit voorbeeld wordt voor elk relevant onderdeel van de persona een afzonderlijke radargrafiek gemaakt. Elke radargrafiek vergelijkt de drie actoren (gemeenten, waterschappen en provincies) op basis van de specifieke kenmerken en verantwoordelijkheden die onder dat onderdeel vallen.

Als voorbeeld wordt voor het onderdeel "Expertise" een radargrafiek gepresenteerd waarin de drie actoren worden vergeleken op hun deskundigheid in verschillende domeinen, zoals lokaal maatwerk, water- en bodemsysteembeheer en regionale klimaatstrategieën. Elke actor krijgt een score per aspect, zodat zichtbaar wordt hoe zij zich tot elkaar verhouden op het gebied van expertise. In gevallen waar een actor geen betrokkenheid heeft bij een bepaald domein, wordt is score willekeurig toegewezen om de grafiek compleet te maken. Er moet dus nog worden onderbouwd welke score' iedere partij op de aspecten zouden krijgen.

Op dezelfde manier worden kunnen voor de overige onderdelen, zoals "Rollen", "Verantwoordelijkheden" en "Samenwerken", aparte radargrafieken worden gepresenteerd. Elke grafiek biedt een visueel overzicht van de onderlinge verhoudingen van de actoren per onderdeel, wat het makkelijker maakt om de sterke en zwakke punten van elke actor te vergelijken en te begrijpen hoe ze elkaar aanvullen.

Figuur 4.23, Relatiekaart versie 2, expertise

Figuur 4.24, Relatiekaart versie 2.1, expertise - klikbaar

5 Uitwerkingsfase

De programmaontwikkeling verloopt in drie fasen: de verkenningsfase (scope, detailniveau en ambitie), de uitwerkingsfase en de vaststellingsfase. In de uitwerkingsfase worden de doelen en ambities verder uitgewerkt en concreet gemaakt. Maatregelen die nodig zijn om de doelstellingen te behalen, worden gedetailleerd uitgewerkt. De relatie tussen het programma en de omgevingsvisie wordt verder vastgesteld, en er wordt intensief samengewerkt binnen de vastgestelde samenwerkingsverbanden. Indien nodig wordt ook de milieueffectrapportage verder uitgewerkt.

- De overzichten verkregen in de verkenningsfase, dienen tijdens de uitwerkingsfase ook gebruikt te worden.

6 Vaststellingsfase

De programmaontwikkeling verloopt in drie fasen: de verkenningsfase (scope, detailniveau en ambitie), de uitwerkingsfase en de vaststellingsfase. In de vaststellingsfase wordt het programma formeel vastgesteld, meestal na een periode van consultatie en het verwerken van eventuele zienswijzen.

6.1 Algemeen

- Er wordt een visueel overzicht gepresenteerd van de samenhang tussen de workflow van de vaststellingsfase, de betrokken actoren en hun verantwoordelijkheden.

6.2 Workflow

- De workflow wordt hieronder tekstueel toegelicht:
In de vaststellingsfase wordt het programma formeel vastgesteld. Hiervoor moeten taken interbestuurlijk zijn afgestemd (art. 2.2 Ow) en moet aan de participatieplicht zijn voldaan (art. 10.8 Ob). Vervolgens kan het college van B&W het programma vaststellen.

Consultatie, zienswijzen en terinzagelegging zijn alleen verplicht bij juridische gevolgen, een m.e.r.-plicht, toepassing van het Verdrag van Aarhus, een programmatische aanpak of als de gemeente hier zelf voor kiest (afd. 3.4 Awb)

Afhankelijk van deze verplichtingen gelden aanvullende eisen. Bij mogelijke milieugevolgen beoordeelt de gemeente of een m.e.r.-procedure nodig is (art. 16.35, 16.36 & 16.42b Ow), met advies van de Commissie voor de m.e.r. (art. 16.39 Ow) en monitoring van milieueffecten en herstellende maatregelen door overheden (art. 16.42a Ow). Het Verdrag van Aarhus vereist openbaarmaking bij milieu-impact (art. 20.8 & 20.9 Ow). Bij een programmatische aanpak is monitoring van voortgang, uitvoering en doelbereik verplicht (art. 20.1 & 20.2 Ow). Na afronding van alle toepasselijke procedures is beroep niet meer mogelijk.

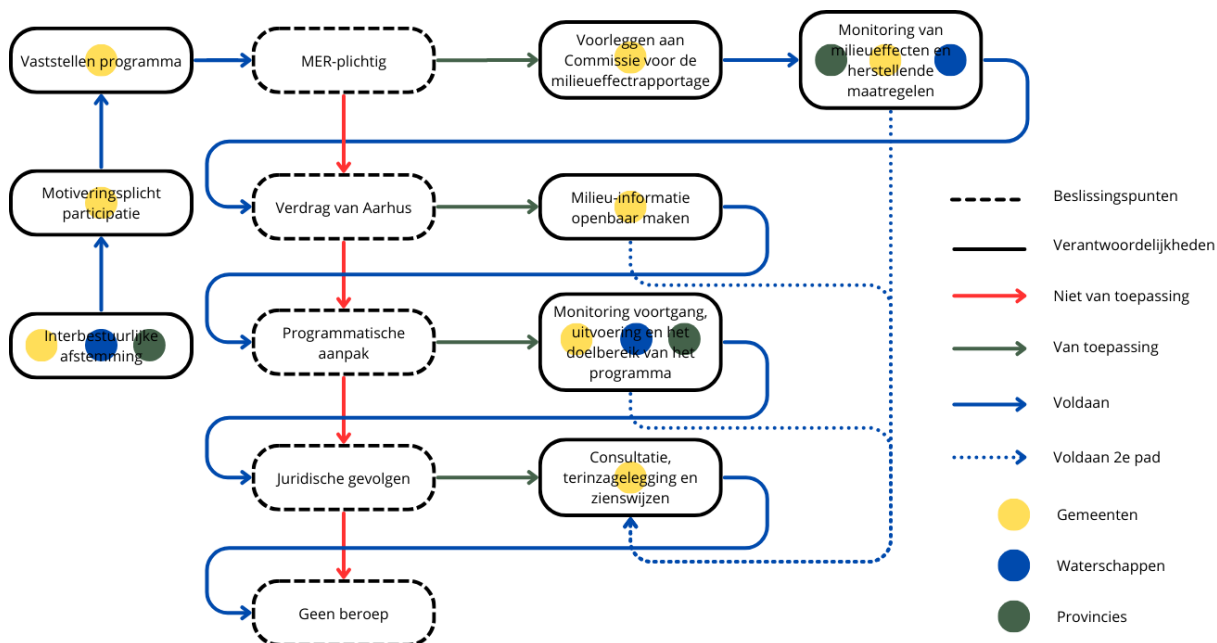
6.3 Voorbeelden

Er kan gebruik gemaakt worden van onderstaande voorbeelden van persona's en relatiekaarten.

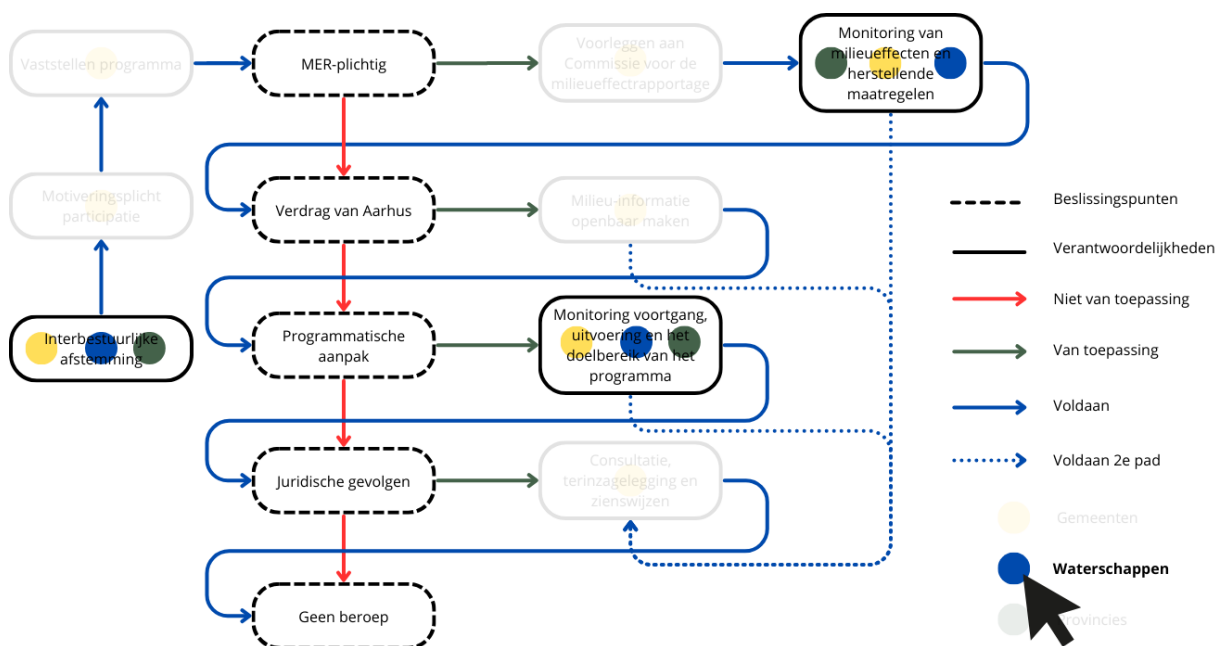
6.3.1 Vaststelling versie 1: Workflow

In dit voorbeeld wordt gebruikgemaakt van een workflow voor de vaststellingsfase, waarin duidelijk wordt aangegeven wie waarvoor verantwoordelijk is. De workflow illustreert de verschillende stappen in het proces en specificeert per stap de verantwoordelijkheden van de betrokken actoren. Met een klikbare legenda kan eenvoudig de verantwoordelijkheden per actor worden gesorteerd, zodat snel zichtbaar wordt welke partij verantwoordelijk is voor welke taak in de vaststellingsfase.

De actoren worden als volgt gekleurd: gemeenten in geel, waterschappen in blauw en de provincie in groen. Een gestippelde lijn duidt een beslissingspunt aan, terwijl een doorgetrokken lijn een verantwoordelijkheid aangeeft. De blauwe lijn toont aan of een actor heeft voldaan aan zijn verantwoordelijkheid, wat vereist is om verder te kunnen in de stappen. De groene lijn geeft aan dat het beslissingspunt van toepassing is, terwijl de rode lijn aangeeft dat het beslissingspunt niet van toepassing is. Gemeenten spelen een rol in vrijwel alle stappen, wat hun aanwezigheid in de workflow vaak vanzelfsprekend maakt. Een voorbeeld van deze interactieve weergave is hieronder te vinden.

Figuur 6.25, Workflow versie 1

Figuur 6.26, Workflow versie 1.2, sorteren op actor – klikbaar

7 Advies

In dit hoofdstuk advies over de best te gebruiken overzichten en mogelijke combinaties daarvan.

Bij het bepalen van het geschikte overzicht voor de scope verdient het bollenschema de voorkeur boven de lagenbenadering. Het biedt betere sorteer- en filtermogelijkheden en legt de juiste focus op verbindingen tussen actanten en actoren. De lagenbenadering voegt onnodige complexiteit toe door actanten onder verschillende lagen te verdelen, wat afleidt van het hoofddoel. Het advies is dan ook om het bollenschema te gebruiken voor optimale functionaliteit en overzichtelijkheid.

Om het detailniveau te visualiseren is de ringencirkel superieur vanwege de uitgebreide sorteer- en filtermogelijkheden die het biedt voor een helder overzicht. Advies: Kies voor de ringencirkel-visualisatie.

Wanneer er een keuze moet worden gemaakt voor het geschikte persona, ligt de twijfel de Hoofden en het Blokschema. De hoofden-versie heeft visueel de voorkeur, omdat het een aantrekkelijker ontwerp biedt, mits de tekst in een statisch beeld goed leesbaar en volledig zichtbaar is. Als dit mogelijk is, is de versie Hoofden aanbevolen. Als er echter beperkingen zijn in het weergeven van de tekst in deze versie, bijvoorbeeld door ruimtegebrek of onduidelijkheid, wordt de blokschema-versie geadviseerd voor de statische weergave. In dit geval kan de hoofden-versie ook worden ingezet als interactieve variant, waarbij het mogelijk is in te zoomen of aanvullende informatie op te roepen. Ongeacht de keuze moet er minimaal één statisch overzicht opgenomen worden, waarin alle tekst direct en volledig leesbaar is, om zo een helder basisinzicht te garanderen. Voor consistentie wordt daarom versie van de Hoofden aanbevolen, mits dit mogelijk is.

Wat betreft de relatiekaarten, heeft het Venndiagram de voorkeur boven de Radargrafiek. Het Venndiagram is overzichtelijker en laat de overlappingen en aanvullingen tussen actoren beter zien. Daarnaast is het makkelijker te lezen, wat het gebruik ervan in dit geval handiger maakt.

Voor de vaststellingsfase wordt de workflow-versie geadviseerd als aparte weergave van het actorenweb. Deze biedt een duidelijke structuur van verantwoordelijkheden en processen binnen de vaststellingsfase.

Er zijn ook mogelijkheden om het persona toe te voegen aan de ringencirkel. Door op een actor te klikken, kan een apart venster openen waarin het persona van deze actor wordt weergegeven. Dit kan ook in de workflow. Omdat het bollenschema zich voornamelijk richt op het verbinden van actanten met actoren, kan het gebruik van een geschikte relatiekaart, bijvoorbeeld voor expertise, goed werken. Hiermee kunnen de overlappingen en aanvullingen per actor visueel worden weergegeven. Daarnaast kunnen de actanten per actor worden onderverdeeld op basis van hun expertise en verantwoordelijkheden, waardoor de relatie tussen de actoren verder verduidelijkt wordt.

8 Bijlagen

Bijlage 1

Volledig overzicht rollen en verantwoordelijkheden

Hieronder staat een overzicht met het volledige overzicht van alle rollen en verantwoordelijkheden van gemeenten, waterschappen en provincies.

8.1 Algemeen

- Iedereen moet maatregelen nemen om schade aan de fysieke leefomgeving te voorkomen, beperken of herstellen, en activiteiten die grote schade veroorzaken of kunnen veroorzaken zijn verboden (art. 1.7 en 1.7a Ow).
- Bestuursorganen moeten hun taken afstemmen en kunnen samenwerken zonder bevoegdheden over te dragen (art. 2.2 Ow).
- In het geval van een milieueffectrapportage (m.e.r.) stelt de gemeente in samenwerking met betrokken actoren het m.e.r. af op de mate de reikwijdte en het detailniveau van het programma, en de fase van het besluitvormingsproces waarin het plan of programma zich bevindt (art. 16.37 & 16.38 Ow).
- De gemeente moet voldoen aan de motiveringsplicht participatie (art 10.8 Ob).

8.2 Actor-specifiek

- Verantwoordelijkheden voor gemeenten bestaan uit het verzamelen van gedetailleerde gebiedskennis over de fysieke leefomgeving, met name over bodem- en grondwatersystemen, inclusief hun interactie met de fysieke leefomgeving (art. 2.3 Ow), en moet inzicht verkrijgen in hemelwaterbeheer, grondwaterproblematiek, lozingen op bodem en riool, afvalwaterinfrastructuur, watersystemen en passende maatregelen formuleren om wateroverlast en andere knelpunten te voorkomen, binnen de eigen verantwoordelijkheid (art. 2.16 Ow). Bij bodemverontreiniging, moet de gemeente voorbereid zijn om beveiligingsmaatregelen te treffen.
- Gemeenten spelen de rol van kennisverzamelaars, verbinders van actanten en actoren, regisseurs van integrale beleidsvorming, monitoren van water- en bodemkwaliteit, initiatiefnemers van maatregelen en facilitators van samenwerking en kennisdeling.
- Verantwoordelijkheden voor waterschappen bestaan uit het leveren van input op gemeentelijk beleid over waterbeheer, bodem en klimaatadaptatie (art. 2.2 Ow), brengt de toestand van watersystemen in kaart en levert gegevens over waterkwaliteit en peilbeheer (art. 2.17 Ow), beoordeelt de impact van ruimtelijke ontwikkelingen op grondwaterkwaliteit, analyseert samen met gemeenten de afvalwaterstromen en zuiveringscapaciteit, en signaleert watergerelateerde knelpunten voor de formulering van opgaven en doelen.
- Waterschappen zijn adviseurs en kenniscentra, die water- en bodemaspecten integreren in gemeentelijke projecten, samenwerking bevorderen en een integrale benadering stimuleren.
- Verantwoordelijkheden voor provincies omvatten het coördineren tussen gemeenten en waterschappen en het bewaken van een integrale aanpak van water-, bodem- en klimaatopgaven, het toezicht houden op het watersysteembeheer door waterschappen, het beheren van watersystemen en zwemwaterkwaliteit waar nodig, het bewaken van de grondwaterkwaliteit in drinkwaterbeschermingsgebieden, het leveren van data over grondwaterkwaliteit (KRW-monitoring), het nemen van maatregelen voor natuurbeheer en de instandhouding van biodiversiteit en het beheersen van invasieve soorten (art. 2.18 Ow), en het reguleren van grondwateronttrekking en milieubelastende activiteiten zoals open bodemenergiesystemen (hoofdstuk 16 Bal).
- Provincies vervullen de rollen van coördinator tussen gemeenten en waterschappen, toezichthouder op watersysteembeheer, beheerder van watersystemen en zwemwaterkwaliteit, bewaker van grondwaterkwaliteit en drinkwaterbeschermingsgebieden, data-aanbieder voor KRW-monitoring en reguleerder van grondwateronttrekkingen en milieubelastende activiteiten.

8.3 Milieueffectrapportage-plicht

- De gemeente stelt vast of het programma m.e.r.-plichtig is (art. 16.35, 16.36 & 16.42b Ow).
- Een vrijwillig gemeentelijk programma is m.e.r.-plichtig als het een kader vormt voor toekomstige activiteiten die significante milieugevolgen kunnen hebben, bijvoorbeeld voor natuur of waterkwaliteit.
- De gemeente stelt de Commissie voor de milieueffectrapportage in de gelegenheid om over het milieueffectrapport te adviseren (art. 16.39 Ow).

- Gemeenten, waterschappen en provincies zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van algemene maatregelen van bestuur over de monitoring van milieueffecten en herstellende maatregelen die zijn vastgesteld door de regering (art. 16.42a Ow).
- Het milieueffectrapport wordt afgestemd op de mate van gedetailleerdheid van het programma, en de fase van het besluitvormingsproces waarin het plan of programma zich bevindt (art. 16.37 Ow).
- Een gemeentelijk vrijwillig programma onder de Omgevingswet is m.e.r.-plichtig in twee situaties. Ten eerste als het programma een kader vormt voor toekomstige projecten met mogelijke milieueffecten, zoals projecten die Natura 2000-gebieden kunnen beïnvloeden (art. 16.36 Ow). Ten tweede als het programma zelf aanzienlijke milieueffecten kan hebben, ongeacht de omvang van het programma (art. 16.42b Ow).
- Er zijn ook programma's zonder m.e.r.-plicht. Dit betreft programma's zonder juridische binding - dus met alleen intenties en ambities maar zonder concrete verplichtingen voor derden. Ook programma's zonder significante milieugevolgen zijn vrijgesteld. Hiervan is sprake als een programma geen fysieke ingrepen mogelijk maakt en geen kader biedt voor latere m.e.r.-plichtige besluiten (art. 16.35 Ow).

8.4 Verdrag van Aarhus

- Een beleidsstuk valt onder het Verdrag van Aarhus als het milieu-informatie bevat, milieugevolgen heeft of een kader vormt voor milieugerelateerde besluitvorming.
- Als het Verdrag van Aarhus van toepassing is, moet de aangewezen partij op basis van een algemene maatregel van bestuur milieu-informatie openbaar maken (art. 20.8 & 20.9 Ow).

8.5 Monitoring

- Wanneer een programma een programmatische aanpak bevat, worden de voortgang, uitvoering en het doelbereik van het programma door monitoring bewaakt (art 20.1 lid 1 Ow).
- Wanneer een programma een programmatische aanpak bevat, worden de methode van monitoring en het bestuursorgaan dat of de andere instantie die met de uitvoering van de monitoring is belast aangewezen. Voor een in deze wet vastgestelde omgevingswaarde vindt de aanwijzing plaats bij algemene maatregel van bestuur. (art 20.2 lid 1 Ow).

8.6 3.4 Awb

- De gemeente moet programma ter inzage leggen, consulteren en belanghebbenden de mogelijkheid bieden om zienswijzen in te dienen, wanneer afdeling 3.4 Awb van toepassing is.
- Afdeling 3.4 Awb is van toepassing wanneer het programma juridische gevolgen heeft, m.e.r.-plichtig is, de gemeente ervoor kiest deze procedure toe te passen, het programma een programmatische aanpak heeft, of het programma onder het Verdrag van Aarhus valt.